

АЛЕКСАНДЪР ШУРБАНОВ
ИСТИНСКИЯТ ЖИВОТ НА
ОЛИВЪР ТУИСТ

chitanka.info

И така, сега, когато затваряме тази не много весела книга^[1], можем да въздъхнем с облекчение. Най-сетне лошите са заслужено наказани, а добрите тържествуват. И малкият Оливър никога вече няма да попадне в лепкавите паяжини на злодеите, никога няма да изгуби обичта на нежната Роза Мейли и закрилата на великодушния г-н Браунлоу. Но ще можем ли да забравим всичко, което той преживя в сиропиталището и в бордеите на Лондон? Ще можем ли да забравим и това, че ако съдбата се окажа така невероятно милостива към нашия герой, тя не пожали нито бедната Нанси, нито горкия Дик, нито десетките други гладуващи сирачета, сред които го видяхме в началните глави на романа?

Самият Дикенс никога не е могъл да ги забрави. Роден през 1812 г. в малко градче край Портсмут, на брега на Ламанша, който тук наричат Английския канал, бъдещият писател изживява ранното си детство безметежно, може да се каже, дори щастливо. Баща му, наистина, е само един дребен чиновник във флотското ковчежничество, а семейството е многобройно и парите никога не достигат. Но малкият Чарлз още не се досеща за тези грижи. Той е едва петгодишен, когато Дикенсови се преселват по на север, в крайморския корабостроителен град Чатъм. Тук бледото болнаво момче постепенно ще укрепне. Може би за това ще допринесат особено много честите разходки по зелените хълмове на Кент. В тези разходки баща му е негов неизменен спътник. Колко красиво умее да говори той за природата, за далечни страни и морета, за бъдещето, когато синът му ще бъде голям и силен, богат и знаменит. Баща му е неуморен мечтател и Чарлз обича да държи топлата му ръка и да слуша неговите безкрайни прекрасни фантазии.

Вечер у дома в Чатъм се събират многолюдни шумни компании и тогава обикновено вдигат момчето върху масата, за да им изпее някоя от веселите песнички, на които го е научил баща му. Чарлз винаги ще запомни този кръг от смешни и страшни лица на възрастни хора около себе си. Лица, по които играят тайнствените отблясъци на мъждукащата лампа.

Един ден в таванската стаичка до своята спалня Чарлз попада на цяло безценно съкровище — поредица от евтини издания на „Дон Кихот“, „Хиляда и една нощ“, „Робинзон Крузо“, „Жил Блас“, романите на английските писатели Смолет, Филдинг, Голдсмит. Майка

му вече го е научила да разпознава буквите и додето неговите връстници играят на улицата, той жадно поглъща пожълтелите от времето страници. Всяка книга сякаш отваря пред него врата към един нов, непознат и интересен свят и тези светове поразително приличат на въздушните блянове на баща му. Той си представя, че е герой на всичко, което чете — преобразява се в храбри рицари, изкусни магьосници, пътешественици и мореплаватели, живее едновременно сто възхитителни живота.

Още преди да е навършил десет години Чарлз посещава с родителите си обичайните коледни представления на пантомимата, смее се на палячовците, съчувства на Арлекино и Панталоне, влюбва се в нещастната Колумбина. В малката тъмна зала на градския театър той трепери от ужас пред великите Шекспирови злодеи Ричард III и Макбет. Под вълшебните светлини на рампата техните трагични черти също трайно се отпечатват в детската памет.

Но в Чатъм има и един друг, по-прозаичен, по-делничен свят и момчето не закъснява да проникне в него. Това е светът, в който работи баща му, светът на пристанището и доковете. Тук хората не носят рицарски доспехи и царски мантии. Те са окъсани и изморени, угрижени и неприветливи. Лицата им изпълват детското сърце със страх и съмнение. Оказва се, че животът крие не само романтични обещания, но и заплахите на всекидневието. Заплахи, които, уви, твърде скоро ще се сбъднат.

Бащата сякаш не усеща надвисналата опасност. Той живее в своята прекрасна измислена действителност. Непрекъснатите гуляи и разхищения разбиват скромното семейно състояние и потънали в дългове, подгонени от безмилостните кредитори, в 1823 г. Дикенсови са принудени да се пренесат в Лондон. В този чудовищен за времето си индустриален град те се заселват в мрачния гъсто населен бедняшки квартал Камдън таун, чиито потискащи бордеи ще влязат в бъдещите произведения на писателя.

И още в началото на следващата година, само два дни след дванадесетия си рожден ден, Чарлз трябва да постъпи на работа, за да подпомогне разорените си родители с мизерната седмична заплата от 6 шилинга. Въпреки всичко след около седмица баща му е арестуван и пъхнат в затвора за длъжници, а заедно с него там се настанява и цялото семейство, останало без покрив и без средства за съществуване.

Единствен Чарлз остава на „свобода“ — изоставен и самотен, той живее под наем при някаква старица. Надеждите за блестящо бъдеще, разпалени в душата му от бащините фантазии, от книгите и театъра, рухват във въртопа на страшната реалност. Невръстният наемен работник се вижда заточеник в една мръсна прогнила сграда, проядена от плъховете и натъпкана с дрипави неграмотни хлапаци, заедно, с които от сутрин до вечер трябва да лепи етикети върху произвежданите тук буркани с вакса за обувки. Това изпитание наистина, не продължава много дълго. След около три месеца едно неочаквано наследство дава възможност на Дикенсови да покрият дълговете си и ги избавя от позорното затворничество. Какво чудесно избавление — също като в по-сетнешните му романи. Скоро след това бащата, за щастие, се спречква със своя роднина — собственик на предприятието — и Чарлз напуска омразната работа. Но този епизод от детството ще остави най-трайни и най-болезнени следи в чувствителната му душа. Това спущане на дъното на мизерията, унижението и самотата ще го нарани така дълбоко, че той няма да има сили да разкаже за него дори на собствените си деца. Затова пък то ще изплува по-живо от всякога в най-незабравимите сцени и образи на неговите книги. Затворите, сиропиталищата, приютите ще заемат своето постоянно място и в „Оливър Туист“, а и в цялостното творчество на писателя и ще ни предадат усещането за обреченост и безпомощност, което трябва да е изпитал Чарлз в онези сурови дни. Както сам споделя по-късно, тогава той само по някаква божия милост не се е превърнал в малолетен крадец и негодник. Тази „божия милост“ е всъщност нравствената сила, която спасява и неговия герой Оливър, за да го пренесе чист и невредим през тинята на лондонския „подземен свят“.

Сега Чарлз най-сетне е изпратен на училище. Но не за дълго. Едва петнадесетгодишен, той трябва отново да се хване на работа, тъй като за семейството отново е настанало трудно време. Постъпва като писар в адвокатска кантора. Но в неговото сърце е укрепнала отчаяната решителност да се измъкне от страшните капризи на съдбата, да не позволи да стане жертва на нейната безпощадна игра с хората. И Чарлз се залавя със самообразование. В свободните часове той усърдно чете в библиотеката на Британския музей, изучава стенография, готви се за журналистическа работа. Още от тази ранна възраст проличава

неговата изключителна воля съсредоточеност и издръжливост на тежък труд. И само след две години Чарлз Дикенс вече е един от най-опитните и точни бързописци в Лондон. Той може да напусне безинтересната чиновническа служба в кантората и да изкарва прехраната си от стенографски хонорари в съда. През това време у него се натрупват много неизличими впечатления за безсилието на бедните пред закона, за извратеността на буржоазното правосъдие. Някои от сцените, които наблюдава със свито сърце в съдебните зали ще възкръснат за вечен живот и в „Оливър Туист“, и в другите му романи и разкази.

В 1831 г. младият Дикенс постига набеязаната цел — той е привлечен като репортьор от два лондонски вестника и скоро си спечелва име на необикновено способен журналист. Стенографира парламентарни речи, пътува из страната и пише светкавични репортажи за различни политически събития в епохата на оживена борба за избирателна реформа.

Постепенно от множеството наблюдения, спомени, стенографски записи на съдебни дела, произшествия и всевъзможни случки из градския живот се раждат и първите плахи опити за нещо повече от злободневен вестникарски репортаж. И ето, през 1833 г. едно от столичните месечни списания отпечатва негов разказ, озаглавен „Обед на Поплар Уок“. Три години след това Дикенс вече издава два тома къси разкази под названието „Очерци от Боз“. В литературните кръгове веднага го забелязват и той е поканен да съчинява текста към поредица от хумористични рисунки в едно периодично издание. Така започва да излиза на части първият му роман, „Посмъртните записки на клуба Пикуик“. Още преди да е завършило неговото публикуване 25-годишният Чарлз Дикенс е вече най-четеният английски писател с известност, надхвърлила границите на страната, а и на континента. Той кипи от неудържима творческа енергия. И успоредно със смехотворните приключения на пикуикци започват да се отпечатват периодически епизодите на една доста по-различна книга, в която ще намери художествен израз скръбният опит на неговото детство. Тази книга се нарича „Оливър Туист“. В нея младият писател за първи път обръща критичен поглед към съвременната действителност. За първи път добродушната, леко иронична усмивка, характерна за автора на „Пикуик“, прераства в изобличителна, бичуваща сатира срещу

жестокостта, бездушието и лицемерието на управляващите и техните наемници.

Оттук нататък, в следващите тринадесет романа, в няколкото тома разкази и повести този критичен поглед все повече ще се изостря, ще прониква все по-дълбоко — до самите устои на несправедливото обществено устройство, в което едни живеят за сметка на други, силните разкъсват слабите, а бедните имат единственото право на избор да умрат от глад в „благотворителните“ заведения на богатите или извън тях. Будната съвест на Дикенс, искрената му болка за страданията на хилядите онеправдани и гневният му протест срещу потисниците го превръщат в изразител на народните тежнения от онази епоха. Той въвежда като централна тема в английската литература парливите проблеми на неимачите и угнетените слоеве от населението. Създава оня жанр, който можем да наречем „социален роман“.

И тъкмо на това преди всичко се дължи неговата безпрецедентна популярност. Той познава вълненията на простите англичани, познава техните тайни страхове и мечти, защото е израснал сред тях, страдал е и се е трудил редом с тях от най-ранно детство. Връзката на писателя с неговите читатели, с хората, за които създава своите книги, не прекъсва нито за момент и по-нататък, когато завинаги надмогва недоимъка и се измъква от гнетящата го като кошмар социална заплаха. Както и повечето от съвременниците му, той публикува почти всички свои произведения в подлистници или брошури още докато ги пише. И всяко покачване или спадане на тиража му показва красноречиво и своевременно какво харесва и какво не харесва читателят. Както правеше великият Шекспир преди него, Дикенс внимателно следи реакциите на своята публика и се стреми да ѝ поднесе онова, което тя очаква и желае.

Разбира се, такова тясно взаимоотношение крие и опасности. Писателят трябва да се съобразява с капризите на своите почитатели, да гъделичка тяхното самолюбие, да ги държи непрекъснато в мелодраматично напрежение, за да не пропуснат да си купят следващия откъс от публикуваната серия. И тези опасности Дикенс не успява да избегне. Но поне е сигурен на всяка крачка, че хората, до които адресира книгите си, го разбират и обичат така, както самият той ги разбира и обича.

За да се срещне лице с лице с тях, писателят често пътува из страната и в чужбина и чете публично своите произведения. Чете ги развълнувано и артистично — като актьор. Какво великолепно нещо е това — живата среща с публиката! Чарлз Дикенс е вече почти старец — с посивяла коса и брада, но все така изправен, с открито чело, с високо вдигната глава. И кой знае защо, всеки път, когато застане пред стихналата си аудитория, неволно му идват на ум ония далечни вечери в Чатъм, когато баща му го повдига върху масата и той трябва да пее научените от него песнички, като внимава да не събори чашите около себе си. Да забавлява другите — не прави ли той същото и сега, на върха на шумната си слава? Може би. И защо не? Не е ли това достойна цел за един живот — да направи делника на бедните си приятели по-поносим и по-цветен, да ги накара да се посмеят от сърце, за да им олекне поне за малко. Но и да се замислят. И между усмивките скришом да избършат една горчива сълза. Защото са познали себе си и своята неволя в този смешно-тъжен свят, който сами носят на слабите си плещи.

Както и малкият Оливър в тази книга, Дикенс е имал рядкото щастие да се изтръгне от безпросветната нищета на своята среда, да се издигне до слънчевите висини на богатството и славата. Това щастие не пада съвсем от небето. То се корени най-вече в неговия литературен гений и в несломимата му воля за самоосъществяване. Но въпреки бързия и шеметен успех Дикенс никога не забравя детството си. Не забравя онези, които като бедния Дик са останали след него да се мъчат и да умрат без никаква надежда на дъното на обществото, смазани от една убийствена безсърдечност. Затова в центъра на толкова негови книги застават измъчените, безпомощни деца: Оливър Туист, Дейвид Копърфилд, Пип, Нел. Злото обкръжава отвсякъде тези малки несретници. И неговите носители придобиват фантастичните черти на злодеи и чудовища — такива, каквито си ги е представял невръстният Чарлз, затворен с приказките от „Хиляда и една нощ“ в таванската стаичка в Чатъм. Или каквито ги е виждал по онова време на театралната сцена. А и около себе си. Как ли са изглеждали за уплашеното дете кредиторите, които като демони са обсаждали сутрин и вечер дома им, тъмничарите, които грубо са отвлекли най-близките му хора, надзирателите в предприятието за вакса.

До края на живота си Дикенс ще продължи да вижда злите така, както ги виждат децата — като хищници със зверски черти, връхлетели слабите и беззащитните. Доброто у него ще остане докрай по-недействително и неубедително. Като прекрасните блянове на баща му. Като някаква необяснима магия, която не може да не присъства в този зъл свят. И която по необясним начин в края на краищата винаги успява да възтържествува. Така, както става в детските приказки. Друга утеха, по-реална от чудотворните срещи на Оливър с г-н Браунлоу и семейство Мейли, Дикенс не може да предложи на своите читатели. Единственият съвет, който той може да им даде, е да опазят дори в мръсотата на дъното детската си душевна чистота. Така, както я опази малкият Оливър. А и малкият Чарлз. И да се учат на велико търпение през превратностите на суровия живот. Защото доброто, макар да е все още слабо и призрачно-неуловимо, не може да не съществува в този зъл свят. И за да бъдем хора, ние трябва да вярваме в него, да го пазим и отглеждаме навред, където го има. И преди всичко в самите себе си.

[1] Това е послеслов към романа „Приключенията на Оливър Туист“ от Чарлз Дикенс. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.